

EBÜ'S-SAÂDÂT

(bk. İBNÜ'Ş-ŞECERİ).

EBÜ'S-SÂC

(أبو الساج)

Ebü's-Sâc Dîvdâd b. Yûsuf Dîvdest
(ö. 266/879)

Abbâsîler devri

Türk kumandanlarından,
Azerbaycan'da hüküm süren
Sâcoğulları hânedanının
kurucusu.

Üşrüsene menşeli olup Halife Me'mûn devrinde Ahmed b. Ebû Hâlid'in 207 (822-23) yılında bu bölgeyi fethetmesi üzerine Irak'a getirilerek yeni kurulmakta olan Türk birlikleri arasına alındı. Türk asıllı olduğu kabul edilen Ebü's-Sâc, ilk askerî faaliyetlerine Afşin'in (Haydar b. Kāvūs) maiyetinde katıldı. Bâbek isyanını bastırmakla görevlendirilen Afşin'in emrinde küçük bir birlik kumandanı olan Ebü's-Sâc, Bâbek'in merkezi Bez düşüp Bâbek kaçınca 400-500 kişilik bir kuvvetle onu takibe memur edildi ve bir baskın sonunda Bâbek'in annesini, karısını ve diğer yakınlarını ele geçirdi. Yirmi yıldan beri İslâm devletinin başına çeşitli gâileler açan Bâbek Ermeniler tarafından teslim alındıktan sonra Ebü's-Sâc vasıtasıyla Berzend'de Afşin'e teslim edildi (10 Şevval 222/15 Eylül 837).

Halife Mu'tasım-Billâh devrinde 839 yılında Taberistan'da isyan eden Mâz-yâr b. Kârin'in isyanını bastırmak üzere sevk edilen Ebü's-Sâc, isyanın bastırılmasından sonra bu defa Mengü Çûr'un Azerbaycan'daki ayaklanmasını bastırmakla görevlendirildi, ancak burada başarılı olamadı.

Ebü's-Sâc, bir taraftan Afşin'e olan yakınlığı, diğer taraftan Mengü Çûr karşısındaki başarısızlığı sebebiyle uzun süre önemli bir göreve getirilmemiştir. Ancak Abbâsî Halifesi Mutevekkil-Alellah (Ca'fer b. Muhammed) tarafından 242 (856-57) yılında Tarîkimekke valiliğine tayin edilerek Irak ile Mekke arasındaki hac yolunu bedevî Arap kabilelerine karşı korumakla görevlendirildi. Uzun süre bu vazifede kalan Ebü's-Sâc, bu sırada âsi Muhammed b. Sâlih el-Hasanî'nin Medine yakınlarındaki Süveyka'da bulunan karargâhını da tahrip etti. Mu'tez-Billâh ile Müstaîn-Billâh arasındaki hilâfet mü-

cadelesinde Müstaîn'i tutan Ebü's-Sâc, 249'da (863) Halife Müstaîn tarafından Kınnesrîn bölgesinde Tenûh kabilesi mensupları arasında çıkan bir isyanı bastırmak üzere Kuzey Suriye'ye gönderildi. 27 Nisan 865 tarihinde Bağdat'a çağrıldı ve şehre girişinde bizzat Halife Müstaîn tarafından karşılanarak kendisine hil'at giydirildi. Daha sonra iktidar mücadelelerine katılarak Mu'tezz'in kuvvetlerini 865 yılının Temmuz ve Eylül aylarında yapılan iki çarpışmada mağlûp etti. Müstaîn ile Mu'tez arasındaki iktidar mücadelesi 25 Ocak 866'da Müstaîn'in hilâfetten çekilmesiyle son bulunca Mu'tezz'in Ebü's-Sâc'ı cezalandırması beklenirken Ebü's-Sâc Kûfe ve çevresinin idaresine memur edildi, ancak buradaki görevi fazla uzun sürmedi. Daha sonra Türk askerlerine karşı Medâin'i savunmak üzere görevlendirildi. Cercerâyâ'da onları iki defa mağlûp ettiyse de şehre girmelerine engel olamadı. 252 Muharreminde (Şubat 866) Bağdat'a döndü ve Halife Müstaîn'in adamı Muhammed b. Abdullâh b. Tâhir tarafından Sevâd bölgesinin idaresine memur edildi. Ancak İsmâil b. Yûsuf el-Alevî'nin Mekke'de çıkardığı isyan sebebiyle Ebü's-Sâc tekrar Tarîkimekke valiliğine tayin edildi ve isyanı bastırarak Mekke'de sükûneti sağladı.

Ebü's-Sâc Rebülevvel 254'te (Mart 868) Diyârırmudar, Kınnesrîn ve Avâsım bölgelerinin valiliğine getirildi. İslâm devletinin Bizans'a karşı yaptığı gazâların merkezi durumunda olan bu askerî bölgedeki faaliyetleri hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Mu'temid-Alellah halife olunca Diyârırmudar, Diyârırebâ ve Cündikınnesrîn'de onun adına biat almakla görevlendirilmesinden, valiliğinin 870 yılına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim aynı yıl Basra bölgesinde patlak veren ve kısa sürede etrafa yayılan Zencî isyanının bastırılmasında birlik kumandanı olarak görev almıştır. 261'de (874-75) Ahvaz valiliğine getirilen Ebü's-Sâc, üvey kardeşi Abdurrahman'ın Zencîler tarafından mağlûp edilerek öldürülmesi üzerine Askerimükrem'e çekilince Zencîler Ahvaz'a girdi. Bunun üzerine valilikten azledildi.

Ebü's-Sâc, azlinden kısa bir süre sonra Fars ve civarını ele geçirerek Bağdat'a doğru ilerlemekte olan Ya'kûb b. Leys es-Saffâr'ın hizmetine girdi. Bu yüzden halifenin nâibi Muvaffak tarafından mal-

ları müsadere edildi. Ancak onun Ya'kûb'un saflarında faal rol oynadığına dair bilgi yoktur. Ya'kûb b. Leys'in 879'da ölümünden sonra kardeşi Amr b. Leys Halife Mu'temid ile barışınca Ebü's-Sâc Bağdat'a dönmek için izin aldı ve Saffârîler'in karargâhını terkettti. Fakat Bağdat'a varmadan Rebü'lâhîr 266'da (Kasım - Aralık 879) Cündişâpûr'da vefat etti.

Ebü's-Sâc idarî ve askerî alanda İslâm devletinin hizmetinde kırk yıl kadar çalışmıştır. Bağdat'taki bir grup askerî birliğe ona nisbetle el-Ecnâdû's-Sâciyye denilmekteydi. Temelleri Ebü's-Sâc tarafından atılan ve 892-929 yılları arasında Azerbaycan'da hüküm süren Sâcoğulları hânedanı da adını ondan almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kûbî, *Târîh*, II, 477, 497, 507; Taberî, *Târîh* (de Goeje), III, 1222, 1228, 1276, 1436, 1559, 1594, 1599, 1616, 1624, 1656, 1685, 1888, 1896, 1937; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *Mekâtîlû'l-Şâlibiyyîn* (nşr. Seyyid Ahmed es-Sakr), Beyrut, ts., s. 600-601, 609, 625-627; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 506; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 286; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 85, 151, 152, 157, 168, 276, 290, 333; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 250-251; VI, 415; Zambaur, *Manuel*, s. 179; W. Madelung, "The Minor Dynasties of Northern Iran", *CHIr*, IV, 228; a.m.f., "Banû Sâj", *Elr*, III, 718-719; M. Defrémery, "Mémoire sur la famille des Sadjides", *JA*, seri: 4, IX (1847), s. 409-446; X (1848), s. 396-436; Hakkı Dursun Yıldız, "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hanedanı: Sâc Oğulları I, Ebu's-Sâc Divdâd b. Yusuf Divdest", *TD*, sy. 30 (1976), s. 109-118; Cl. Huart, "Sâcîler", *IA*, X, 16.

HAKKİ DURSUN YILDIZ

EBÜ'S-SALÂH el-HALEBÎ

(أبو الصلاح الحلبي)

Ebü's-Salâh Takıyyüddîn
b. Necmiddîn b. Ubeydillâh el-Halebî
(ö. 447/1055)

Şia'nın İsnâaşeriyye âlimlerinden.

Doğum tarihi hakkında farklı rivayetler bulunmakla birlikte muhtemelen 374 (984-85) yılında Halep'te doğdu. Tahsil amacıyla birçok defa Irak'a giderek İsnâaşeriyye'nin ünlü âlimlerinden Ebü Ca'fer et-Tûsî, Ebü Ya'lâ ed-Deylemî ve Şerîf el-Murtazâ'dan öğrenim gördü. Daha sonra Şerîf el-Murtazâ'nın Halep bölgesi halifesi oldu. Burada yürüttüğü öğretim faaliyetleri sonunda İbnü'l-Berrâc, İbn Ebü Kâmil et-Tarablusî, Reyhân b. Abdullâh el-Habeşî, Abdurrahman b. Ahmed en-Nisâbü'rî, Muhammed b. Ali